

ASCUMA a Sabadell

Dues exitoses jornades per donar a conèixer l'Associació, al Casal Pere Quart de la capital vallesana. [p.5]

Presentat *Vine com estàs*

La darrera obra de Mercè Ibarz va ser presentada a la llibreria La Central de Barcelona. [p.7]

TEMPS DE FRANJA

digital.8

Revista de les Comarques
Catalanoparlants d'Aragó

Mor Pepita Facerías

La vella mestra ribagorçana, pertanyent al 'Consell de Savis' de Graus, va traspasar a Sardes amb 100 anys. [p.11]

Èxit de la Festa del Tossino

Els carrers d'Albelda es van tornar a omplir per a celebrar aquesta festa tan suculenta i arrelada. [p.12]

El Català de la Codonyera a Saragossa

[p.6]

Sumari

- 2 Cartes dels lectors
- 3 Editorial
- 4 Matarranya
- 7 Baix Cinca
- 11 Ribagorça
- 12 Llitera
- 14 Cultura
- 15 Tema del mes
- 16 Aragó
- 17 Galeria de personatges
- 18 Països catalans
- 19 Opinió

Imatge coberta: Artur Quintana en un moment de la presentació. Foto: ©Raquel Félez

TEMPS DE FRANJA digital 8

Edita:

Iniciativa Cultural de Franja

C. Major 4, 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21

- Associació Cultural del Matarranya
- Consells Locals de la Franja
- Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
- Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès i Isa Calaf
info@teresantolin.com

Gestió i administració: Cèlia Badet

Cap de redacció i maquetació gràfica:
Isabel Calaf • tempsfranja@orange.es

Consell de redacció:

El Matarranya: Josep M. Baró, José Miguel Gràcia, M. D. Gimeno, Carles Sancho.

El Baix Cinca: Pep Labat, Rosa Arqué, Carme Messeguer i Hugo Sorolla.

La Llitera i la Ribagorça: Carles Barrull, Josep Espluga, Glòria Francino i Josefina Motis.

Aragó: Màrio Sasot.
PP.CC.: Hugo Sorolla.

Fotografia:

Marina Barrafon, Sigrid Schmidt Von der Twer.

Revisió i confecció titulars de portada:

Màrio Sasot.

Opinió: Esteve Betrià, Quim Gibert, Merxe Llop, Vicent de Melchor, Juli Micolau, Joaquim Montclús, Ramón Mur, Francesc Ricart, M. Teresa Serrano, Ramon Sistac, Natxo Sorolla, Carles Terès i Joaquim Torrent.

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolín s.c.
info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellés

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

En venda a:

Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia i Kiosko Casanova. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Lleida:** Llibreria de la Generalitat. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saldí:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papereria Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrito. **Tortosa:** Llibreria El Temple. **Vall-de-roures:** Llibreria Serret.

Cartes dels lectors

Alternatives a la despoblació

Arenys de Lledó és una petita població del Matarranya de només 205 habitants el 2012 situada al riu Algars. Un exemple de fer bé les coses i buscar alternatives per intentar guanyar la partida a la despoblació del territori. Daniel Suárez i Sandra Salvadó és una parella que s'han establert recentment al municipi i han creat una empresa per ajudar les famílies estrangeres a arrelar-se a la comarca. Treballen online i actualment compten amb quaranta projectes que sol·liciten viure i establir-se a les nostres viles. Així Arenys de Lledó és la vila de la comarca del Matarranya que ha crescut més, segons el cens de població entre 2011 i 2012, després de Vall-de-roures. I si fa uns anys el municipi tenia molts problemes per mantenir l'escola oberta, ara tot s'ha solucionat amb l'augment de l'alumnat que procedeix de diferents nacionalitats.

Però per assentar la població cal mantenir i millorar els serveis municipals i això és el que Arenys de Lledó fa. Per a continuar amb el cinema local els caps de setmana, que compta amb més de seixanta anys de funcionament ininterromput, el bar, l'hostal i la intensa activitat cultural, han dinamitzat, des del 2003, l'Associació Cultural el Galeró a la que pertanyen la totalitat d'habitants. Com ells mateixos diuen, és una entitat multicultural i un nexu important d'unió i integració de tots els seus socis perquè entre els 316 membres, més que veïns, hi ha diferents nacionalitats: espanyola, holandesa, suïssa, anglesa, nord-americana, alemanya i escocesa. La seua presentació a internet està escrita en català, castellà, an-

glès, francès i alemany per arribar a tothom. A més la població compta amb altres serveis bàsics que no tenen alguns municipis més grans: botiga d'alimentació, forn de pa, perruqueria, taller mecànic, cooperativa del vi, hostal rural i Celler d'Algars. Serà este el nou model demogràfic per evitar la despoblació de les nostres viles?

Arnau Timoneda

Sobre la pel·lícula El bosc

La periodista Carmen Puyó a l'*Heraldo de Aragón* del 21-12-12 fa una crítica a la pel·lícula *El bosc* totalment negativa. No li ha agradat gens, només destaca un aspecte positiu: la impressionant bellesa dels paratges del Baix Aragó, l'escenari de la història. Fantàstica la seua afirmació! La periodista s'hauria d'haver quedar a la sala acabada la projecció per a visionar els crèdits o bé informar-se per no fer el ridícul l'exigent periodista. Quan algú critica de manera tan negativa una pel·lícula ha de controlar els arguments i la informació que dóna per no pixar fora de test com és el seu cas i quedar en evidència. Els paratges d'impressionant bellesa no són del Baix Aragó, són d'Arnes de la comarca catalana de la Terra Alta i de Vila-rodona de l'Alt Camp. Del Matarranya, concretament de la Freixneda, hi ha una escena però a l'interior d'una església. Per tant del Baix Aragó no apareix cap paratge d'impressionant bellesa com ella afirma erròniament.

Pere Vergos

A Temps de Franja volem saber la teua opinió. Envia'ns les teues cartes, tot indicant el teu nom i població, a: tempsfranja@orange.es

COMARCA DEL
matarranya

Diputació de Lleida

INSTITUT
D'ESTUDIS
ILERDENCS

Fundació Pública de la Diputació de Lleida

Generalitat de Catalunya
**Departament
de la Presidència**

SUBSCRIU-T'HI

T. 978 85 15 21

tempsfranja@orange.es

Recordem a tots els subscriptors de *Temps de Franja* que ens comuniquin la seva adreça de correu electrònic a **administracio@ascuma.org** per a rebre els pdf dels números digitals

Quan fins i tot se'ns vol negar la nostra tradició

Fraga ha acollit, entre els dies 1 i 9 de febrer, un festival sobre literatura oral: Fraga Cuenta. Al llarg d'aquests dies s'han celebrat diversos contacontes per a petits i grans, trobades amb autors i cursets de narració i il·lustració. Intensament promocionat (xarxes socials, cartells als fanals...), Fraga Cuenta ha tingut un pressupost de 25.000€, que la regidoria de cultura ha pagat a l'empresa que ha desenvolupat l'esdeveniment, Ediciones La Fragatina.

Tal com era d'esperar, a Fraga Cuenta s'ha ignorat la llengua pròpia de la localitat, el català, ja que no s'ha programat cap activitat en aquesta llengua. Cap sorpresa: com ja saben els nostres lectors, és la tònica habitual de l'Ajuntament, entestat des de fa anys a fer veure que Fraga és Cadis o Sòria, o siga, que és monolingüe castellana. De fet, la regidoria de cultura potser caldria rebatejar-la com a regidoria d'aculturació, ja que aquest és el seu primer i últim objectiu.

Res nou, com dèiem. Ara bé, amb Fraga Cuenta l'Ajuntament de Fraga encara ha anat més enllà. I és que les autoritats fragatines han tingut la barra de justificar Fraga Cuenta com un esdeveniment per a reivindicar els trets característics de Fraga.

Així, l'alcalde de Fraga, Santiago Escandil, ha assegurat que l'objectiu del festival és recuperació de "la narración como herramienta de transmisión de valores y sentimientos de pertenencia en un momento en el que la estandarización de costumbres y los cambios sociales y demográficos obligan a un esfuerzo suplementario para poner en valor la historia y las tradiciones de nuestra Ciudad. [...] La literatura, y en concreto el cuento, se ponen así al servicio de nuestras costumbres, nuestra historia y todo aquello que nos define como pueblo".

I la regidora de cultura, Carmen Querol, per la seua banda, s'ha referit al "carácter de reivindicación de lo propio que tiene este certamen". I en una entrevista a Lleida TV (televisió en llengua catalana on la regidora va parlar en castellà amb aquell deix característic dels catala-

El narrador Pep Bruno, la periodista Marivi Chacón i la regidora Carmen Querol, a Lleida TV.

LLEIDA TV

noparlants quan parlen castellà) ha assegurat que Fraga Cuenta va nàixer arran de "la gran tradició que hay en Fraga de contar cuentos", i que "hay muchas leyendas en Fraga, que se cuentan sobre todo en el caso antiguo". Fantàstic!

"Nuestras costumbres, nuestra historia y todo aquello que nos define como pueblo", "la reivindicación de lo propio"... En què es deu traduir, tot això, a l'hora de la veritat, a Fraga Cuenta? A què es deuen referir? A la llengua que parlem a Fraga des de segles, el català, segur que no. I, òbviament, la conseqüència d'ignorar la llengua pròpia és ignorar la literatura popular pròpia, aquí suposadament reivindicada.

Una literatura popular, a més, que des de fa anys es va publicant aquí i allà. És especialment destacable l'extens recull de contes de Carlos González, titulat *Despallerofant: recopilació i estudi de relats de tradició oral recollits a la comarca del Baix Cinca*. I no cal oblidar les aportacions Josep Galan, les germanes Andreueta i Pepeta Beán o Mary Zapater en diversos llibres i revistes.

I també, no cal dir-ho, una literatura popular que encara es conserva a la memòria de molts i molt fragatins. Per això encara sobta més que l'Ajuntament organitze aventures intentant fer veure que hem sigut una cosa que no vam ser. S'ha de ser sapastre per voler reescriure la història quan la vitalitat al carrer de la nostra cultura et

deixa en evidència. Un cinisme que ha sigut denunciat per ben pocs, per cert.

És cert que el PSOE de Fraga s'ha queixat a la premsa, sí, però només pel cost. Certament, és sospitós que la factura de tot plegat sume 25.000€. Un despropòsit. I tampoc s'entén que es contracten els serveis d'una empresa privada quan Fraga té personal de cultura i una xarxa de biblioteques. Però de tot això de la llengua, el PSOE no n'ha dit ni piu.

Des de les nostres associacions no podem mirar a una altra banda davant l'amnèsia gens casual de les nostres autoritats. Fa molts anys que ens neguen la llengua, però és que ara fins i tot ens neguen la nostra tradició. Ens amaguen la història i ens diuen que no en tenim. I sembla que la cosa tindrà una nova edició l'any vinent. Ho denunciarem tants cops com calga, però és un crit que més gent s'hauria de fer propi o arribarà el dia en què la nostra tradició caurà en l'oblit i l'altra sí que esdevindrà la nostra.

Any Salvador Espriu
"Imposaràs
la veritat
fins a la mort,
sense l'ajut
de cap consol"

ASCUMA a Sabadell

// JOSÉ MIGUEL GRÀCIA

El Casal Pere Quart de Sabadell és conegut popularment com les Voltes de Ca l'Oliver. Fou construït el 1862 per Pere Oliver, besavi patern de Joan Oliver. El projecte inicial, obra de l'arquitecte Gabriel Batlle, incloïa disset porxades a la Rambla. La seu actual del Casal Pere Quart correspon a la residència familiar dels Oliver, encara que Joan Oliver no nasqué en aquest edifici sinó a la casa del carrer del Jardí, 8.

El dia 15 de febrer, en aquest espai, Òmnium Cultural de Sabadell i l'Associació Cultural del Matarranya

Llengua, Cultura, País

Llengua, Cultura, País és el lema d'Òmnium Cultural. Per a molts de nosaltres va ser una emocionant descoberta la feina que, per impulsar aquests tres aspectes de la nostra identitat comuna, es fa a la comarca del Matarranya, representada en aquestes Jornades per ASCUMA, amb alguns components de la qual varem poder compartir unes hores d'intens intercanvi de vivències i activitats. La força expressiva i capacitat artística del Duo Recapte ens va literalment obrir un camí de coneixença de Desideri Lombarte que ja no s'acabarà mai.

Els autors dels dos llibres presentats, Carles Terès i Joaquim Monclús van mostrar la gran qualitat dels escriptors del Ma-

tarranya, i ens van deixar amb moltes ganes de conèixer la resta de la producció literària d'aquestes terres, que la mostra *Ataïllar el món des del Molinar* i de la revista *Temps de Franja*, ens varen descobrir. El quartet vocal Som Amorós va tancar les Jornades amb un recull de cançons de totes les contrades de parla catalana.

Volem agrair a tots la seva visita a Sabadell, amb la seguretat que ens retrobarem ben aviat en el camí de defensa de la llengua, de la cultura i del país.

Josep Boltaina Foz
OMNIUM CULTURAL DE SABADELL

Llengua i seducció (2) JORNADES PER LA DIGNIFICACIÓ LINGÜÍSTICA Fraga (Baix Cinca)

Divendres, 8/3/13, Hotel Casanova (Av. Madrid 54)

21:00 Sopar tertúlia amb motiu dels 90 números, *15 anys de Fogaril i calaixera* amb Mari Zapater, editora de la revista. Presentarà: Pep Labat, professor de l'IES Ramón J. Sender.

Dissabte, 9/3/13, Palau Montcada (c/ St. Josep de Calassanç 12)

10:00 Obertura a càrrec de Francesc Ricart, coordinador del Casal Jaume I de Fraga.

10:15 Ponència *De que parlem quan parlem de Llengua i seducció* a càrrec de Quim Gibert, psicòleg. Presentarà: Francesc Ricart.

11:00 Ponència *Seduir amb la llengua?* a càrrec de Ferran Suay, doctor en psicologia per la UV i dinamitzador de Tallers per la Llengua. Presentarà: Eugeni Casanova, periodista

12:15 Ponència *Clarió: explorant els racons de la Llei* a càrrec de Pepa Nogués, secretària de Clarió, associació de pares i mares del Matarranya en defensa del català; i Vicent de Melchor, doctor en filologia catalana per la UAB.

12:45 Ponència *La llengua és una font de plaer* a càrrec de Màrius Serra, enigmista. Presentarà: Glòria Francino, professora de l'INS Torrevicens de Lleida.

Programa complementari del cap de setmana:

17:00 Visita guiada a Lo Castell. Punt de trobada: rotonda del Sotet.

Diumenge, 10/3/13

10:00-13:00 Visites guiades als monestirs d'Avinyana i d'Escarp.

Organització: Casal Jaume I de Fraga, amb el suport de la Institució de les Lletres Catalanes, la Fundació Pública Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida i d'Òmnium Cultural de Ponent.

van presentar les Jornades del Matarranya a Sabadell.

A les 6 de la tarda es van obrir les exposicions a la planta baixa de l'edifici i al voltant de les 17 h, la presidenta d'Òmnium Cultural de Sabadell i el president d'Ascuma, Josep Maria Baró, obriren els actes i donaren la benvinguda als assistents. Tot seguit presentaren les exposicions: Carles Sancho, "Ataüllar el món des del Molinar" i Josep Miquel Gràcia, "Quan érem emigrants".

A la Sala d'Actes del 1r pis, després de la presentació de Josep Boltaina, *alma mater* dels actes, van donar a conèixer l'Associació Cultural del Matarranya, el seu president, Josep Maria Baró, Carles Sancho i Josep Miquel Gràcia.

Passades les 20 hores arribà l'actuació estel·lar, el Duo Recapte (Antoni Bengochea i Màrio Sasot) amb l'espectacle "Ataüllar el món des del Molinar. Desideri Lombarte, *in memoriam*". Com sempre, un èxit força aplaudit, en aquest cas pels sabadellencs.

No mancaren les lloances a l'espectacle i a l'ASCUMA en general, mentre els assistents assaborien unes bones coquetes, mantegats, ametllats i vi de nous del Matarranya.

El dia 21 es van presentar també a Sabadell els llibres de dos franjolins i socis d'ASCUMA, Joaquim Monclús i Carles Terès. Es tracta d'*El Matarranya. Crònica de viatge i Licantropia* respectivament. Van assistir un bon nombre de persones amb desitjos de conèixer la literatura del Matarranya, representada per aquests dos autors. La Jornada concludgué amb l'actuació del Quartet vocal "Som Amorós".

Música, poesia i emocions

Sorpresa, emocions diverses i complicats múltiples van confluïr en una nit màgica el passat 15 de febrer, al Casal "Pere Quart" durant el concert que va donar allà el Duo Recapte en el marc de les "Jornades del Matarranya a Sabadell" organitzades per Omnium Cultural d'aquesta vila i l'Associació Cultural del Matarranya.

Antoni Bengochea (veu) i Màrio Sasot (bandurria) oferiren l'espectacle "Ataüllar el món des del Molinar. Desideri Lombarte, *in memoriam*" davant de més de cent persones, entre les que hi havia membres associats d'Omnium Sabadell, franjolins residents a Catalunya, membres d'ASCUMA, i nombrosos sabadellencs i vallesans amb ancestres matarranyencs.

El concert va ser seguit amb molta atenció per un públic atent i entregat, que gaudí de les diferents etapes i variants de la poesia de Desideri: els curts i sentits sonets que parlen de la terra, la vida, l'amor i la mort, o els romanços narratius més irònics, que ajudaven a comprendre els diversos aspectes de la temàtica lombartiana, les etapes que va passar en la seua (curta) existència i la seua sensibilitat i optimisme vitals.

El públic mostrà el seu deler i satisfacció amb nombrosos aplaudiments al llarg de l'espectacle.

Màrio Sasot

VANITAS VANITATIS

Fins quan abusareu de la nostra paciència? (Res de nou davall lo sol) // Vicent de Melchor

Conscientment o no, els següents són els resultats que deparrà una aplicació continuada de la política lingüística del l'actual Govern, com ja ha denunciat també Iniciativa Cultural de la Franja. Tradueixo de *The Language Death* [La mort de les llengües] (Cambridge: UP, 2001, cap. 3) del conegut catedràtic gal·lès de Lingüística, David Crystal: "L'antipatia [*contra les llengües minoritàries*] pot prendre formes més subtils. La gent trobe que té menys oportunitats de fer servir la llengua, perquè se l'ha marginat oficialment. No la trobe en dominis oficials, com ara les oficines de l'Administració o els bancs locals. No la trobe en els mitjans de comunicació. No la trobe com a llengua d'educació. La llengua, així, desapareix del costat "seriós" de la vida. La seua

presència encara pot ser forta en alguns àmbits [...], però estos són percebuts com a àmbits amb menys estatus. Des d'un punt de vista *polític*, la llengua s'està convertint en *invisible* [*curatives meues*]. El sociolingüista Joshua Fishman es va referir una vegada a est estat de coses com a "folklorització d'una llengua": l'ús d'una llengua autòctona només en àmbits irrellevants i sense importància. És fàcil de veure com pot morir una llengua amb el temps, simplement despullant-la dels seus dominis [...]. Es convertix així en una forma de conducta només familiar per a l'entusiasta, l'especialista o el buscador de curiositats." De tot això se'n diu "diglòssia", en sociolingüística, i és el pa de cada dia a la Franja —però també ho era a Catalunya fa cinquanta anys.

El català de la Codonyera

// Lluís Roig

A les 19:30 h del passat dimecres 13 de febrer, es va presentar a Saragossa el llibre d'Artur Quintana i Font, *El català de la Codonyera*, editat per Gara d'Edicions. A l'Aula de la Institución Fernando el Católico, un nombrós grup de persones romangué ben interessat des de l'obertura de l'acte per Carlos Forcadell, director de la Institución Fernando el Católico, i durant les intervencions de: Chusé Aragüés, com a cap de Gara Edicions i Javier Giralt, cap del Departamento de Lingüística General e Hispánica de la Universitat de Saragossa. El professor Giralt manifestà sentir-se molt honorat de presentar el llibre i va fer un documentat repàs dels treballs del Dr. Quintana, de com es van conèixer, de l'estructura de l'obra i dels seus valors filològics i lingüístics, en especial del seu vocabulari de la cultura popular de la Codonyera. El Dr. Quintana va fer esment de la seua arribada a la Codonyera, de les seues estades estivals i de la seua vinculació definitiva, de com era el "lloc" fa 50 anys, de la situació –abans i ara– de la llengua... Ens va oferir multitud de frases fetes i curiositats de la Codonyera, farcides d'humor, però sempre amb una finalitat didàctica, i va agrair tant els editors com les institucions col·laboradors, Institución Fernando el Católico i Prensas Universitarias. L'acte es va cloure amb la intervenció de Tomàs Bosque, poeta i músic de la Codonyera. Tomàs cantà amb sensi-

Presentació d'Artur Quintana a l'Aula de la Institución Fernando el Católico

JOSÉ MIGUEL GRÀCIA

bilitat i mestria i va fer cantar el públic, acabant amb la cançó tradicional, "Roda la mola", amb modificacions i arranjaments d'ell mateix. En la tornada participà tot el públic. Tot un èxit.

L'autor diu en la introducció del llibre: "Aquest treball es fonamenta en la meua tesi doctoral, *El parlar de la Codonyera. Resultat d'unes enquestes*. Premi Nicolau d'Olwer 1973, redactada l'any 1972 i publicada al número XVII de la revista *Estudis Romànics*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans 1976-1980 [1986], pàgines 1-253. El text que ara publico n'és una versió corregida i considerablement ampliada especialment en el capítol dedicat al vocabulari, que té ara gairebé un 25% més de mots." Més endavant l'autor diu. "El parlar de la Codonyera és una variant del català occidental, amb característiques comarcals, i fins i tot, locals prou remarcables. Tanmateix no té justifi-

ció parlar ací de català de transició a l'aragonès o al castellà o bé al revés,..."

No cal dir que l'obra és d'una profunditat i amplitud lingüístiques inusitades tractant-se de una variant dialectal del català d'una població d'uns 400 habitants. L'autoritat i coneixements del Dr. Quintana la fa insuperable.

Tant de bo s'hagués pogut presentar a la Codonyera! Els reprovables fets succeïts en aquesta població el març de 2010, quan un nombrós grup de persones –afavorides per autoritats locals i alguns partits polítics– que van impedir la presentació de la Llei de Llengües, han fet repensar recentment el lloc de presentació del llibre. Posar pals a les rodes de la cultura qualifica el tarannà intel·lectual de qui ho fa, l'obstruir un acte cultural demostra quins són els valors cívic i democràtics dels seus actors. Els delictes els sancionen les lleis.

L'ARGADELL

La protecció del patrimoni comú // Juli Micolau

Ja fa anys que van declarar Conjunt Històric-Artístic els pobles matarranyencs de Ràfels, Beseit, la Freixneda, Calaceit i Vall de roures, una decisió encertada per a protegir el patrimoni arquitectònic, evitant el deteriorament del casc antic d'eixes viles.

També s'ha declarat Patrimoni de la Humanitat el Santuari de la Mare de Déu de la Font, de Pena-roja de Tastavins, d'estil gòtic-mudèjar. De la mateixa manera és considerat l'Art Rupestre Llevantí de Beseit i Queretes.

Vingueren, gairebé alhora, els LIC-Lloc d'Importància Comunitària (els Ports de Beseit, el riu Algars i el riu Matarranya), territoris que actuen com a corredors biològics entre els tossals de Beseit i el riu Ebre, protegint així la fauna aquàtica i terrestre i la seua flora amb tota classe de vegetació.

I, sabent-ho, a la Freixneda se'ls va plantejar amb una Reserva de la Biosfera amb tot el que això comporta –en el seu moment va aixecar una gran polseguera de comentaris motivats pels estrictes requisits per a ser-ho– però, lamentablement, es va desestimar la proposta.

Dit això, ara el que cal és una aposta clara i decidida per a defensar la nostra llengua, un exercici clar que li correspon a la gent del propi territori on s'ha d'involucrar en la seua dignificació, sense esperar massa d'alguns governs de torn ubicats allà dèllà, que el que fan és dificultar, sovint, la vida d'un patrimoni lingüístic que no se'l creuen prou, senzillament, per que no és d'ells. La supervivència de TOT lo nostre patrimoni comú depèn de vostès. PAX et LUX.

Presentació a Barcelona de *Vine com estàs*, de Mercè Ibarz

// VIRGILI IBARZ

El 14 de febrer per la tarda, a la llibreria La Central del carrer Mallorca, es va fer la presentació del llibre *Vine com estàs* de Mercè Ibarz, editat per PROA. Van participar en la presentació l'editor literari Jordi Cornudella, el cronista cinematogràfic Jaume Figueras, la professora de fotografia i cinema Núria Aidelman i el cineasta Fran Ruvira, director i coproductor de *Ferida Arrel: Maria-Mercè Marçal*.

Jordi Cornudella va fer constar la seva alegria que el llibre hagi pogut sortir després d'alguns entrebancs. Va destacar que en els llibres de la Mercè Ibarz hi ha dos mons: el món de la ficció i el món real, i un fil invisible que uneix *La terra retirada* amb *Vine com estàs*. Mercè Ibarz va dir que volia que el seu llibre fos presentat per lectors i no per crítics literaris. El fet que aquests lectors provinquin del món del cinema va fer que la presentació fos molt especial.

Jaume Figueras, que ha declarat en alguna ocasió que va arribar al cinema a través del periodisme, ens va dir que no està acostumat a parlar de llibres i que li costa molt llegir ficció, però ha llegit *Vine com estàs* amb molta facilitat. Va destacar el llenguatge de les narracions i el coneixement que té l'autora dels fets històrics. Figueras veu, en el primer i llarg capítol del llibre, "La guerra vista des del mas", una pel·lícula. Considera que les referències cinematogràfiques estan presents en tot el relat. Pensa que l'actriu Mercè Arànega podria interpretar el paper de *donya* Malena. Creu que es podria escenificar el llenguatge que utilitzen Cinto i el seu germà amb els animals i que veia quins actors ho podrien interpretar.

Núria Aidelman ens va dir que veu imatges a tot el llibre. Es va preguntar què és essencial en el llibre. Considera que les imatges estan construïdes per paraules i va destacar una frase de l'autora "llegir no és el mateix que dir les paraules, va

mes enllà".

Núria Aidelman va fer llegir a Mercè Ibarz un text del capítol "Com a amistat", i va destacar el canvi d'escenaris, d'ambients i el recorregut d'un personatge a un altre. Va parlar de la importància de la mare de l'autora i de com es va construir el relat i com es passa d'un carrer a un altre, dels carrers d'Horta al Paral·lel, els canvis de registre, la importància de l'aigua, del diàleg, de la mirada, etc.

Fran Ruvira va exposar que la Mercè escrivia en imatges i que *Vine com estàs* és un collage entre el passat i el present. L'autora fa constants referències al cinema perquè és una espectadora. Per a Ruvira, el cinema és la memòria col·lectiva, la

Fran Ruvira,
Núria
Aidelman,
Jaume
Figueras i
Mercè Ibarz
JAUIME LAHUERTA

mirada de frontera, dels llenguatges de gènere com a identitat. Considera que a la segona part del llibre s'aconsegueix eliminar les fronteres entre les històries amb un fil molt subtil. Ruvira va fer llegir a l'autora el text de l'arribada a l'estació de Zúric de "Com vull que estiguis".

Finalment es va projectar el tràiler de *Vine com estàs* de Fran Ruvira. És un magnífic collage que presenta una sèrie d'elements que surten a les narracions i situa molt bé el llibre. Es pot veure a la pàgina web de Proa. Mercè Ibarz va tancar l'acte dient que a les presentacions de llibres s'ha de parlar del contingut: a la primera part del llibre parla de la guerra civil i a la segona, de la postguerra.

Llengua, imatge i pensament

L'acte va acabar amb la signatura de llibres per part de l'autora i un intercanvi d'impressions entre el públic sobre una presentació tan original. A mi em va fer recordar la lectura de *Estética y psicología del cine* de Jean Mitry, que va ser el primer professor de cine de la Sorbona. He buscat el text sobre "La idea y la imagen" que ens va sortir a l'examen: *Esto nos devuelve al problema de la "representación subjetiva"; a saber si las ideas, los juicios, son estados de conciencia, impresiones no formuladas que se traducen en el lenguaje o si, por el contrario, el pensamiento se forma en las estructuras que le suministra la lengua al mismo tiempo que se formula a través de ella. Sea como fuere, la idea siempre cristaliza en una imagen.*

Assemblea general de l'IEBC-IEA

// ROSA ARQUÉ

El 27 de gener es va celebrar l'assemblea general ordinària de socis de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca. El president de l'associació i la vice-presidenta van presentar la memòria d'activitats i la memòria econòmica de l'any 2012 i després van anunciar les activitats i el pressupost pel 2013.

Es va destacar l'èxit de la celebració de la gala anual de l'IEBC a Mequinensa, les Jornades Cinga Fòrum de setembre, la definitiva publicació del projecte La Ribera del Cinca, l'inici de la reedició de *Les cançons de la nostra gent* de Josep Galán, el projecte del cançoner infantil *Toca manetes*, la coedició

del *Mapa lingüístic d'Aragó*, la continuïtat de les Beques d'investigació Amanda Llebot i el calendari 2013 amb les fotografies dels mosaics de Vil·la Fortunatus. Malgrat la situació econòmica, que no facilita la feina cultural de cap associació, a l'IEBC es continua treballant amb ganes.

Com a punt negatiu, es va ressaltar la desaparició de l'oferta de cursos de català per a persones adultes, subvencionats per la DGA, destinats a l'obtenció dels nivells B i C de la Junta Permanent de Català. La subvenció ha desaparegut i enguany no hi ha hagut prou persones preinscrites ni a Fraga ni a

Mequinensa, així que des de la junta es va decidir no continuar amb eixa oferta i esperar que les coses milloren.

Per l'any 2013 l'IEBC-IEA, a l'igual que anys anteriors, té previst continuar la tasca de promoció i normalització de la llengua catalana en l'ús públic i la reivindicació d'aquesta davant les institucions. A més, l'IEBC pretén, per una part, fomentar el coneixement i conservació del patrimoni cultural i natural de la comarca i per altra, afavorir la cultura feta a i sobre el Baix Cinca en el sentit més ample, sobretot a través de beques de recerca i edicions de llibres. Per últim, l'IEBC continuarà participant en totes aquelles activitats coordinades per la Iniciativa Cultural de la Franja i la Plataforma Aragó Trilingüe.

Per aconseguir aquest objectiu, des de l'IEBC-IEA s'han previst moltes activitats, entre les que es van destacar: Jornades Cinga (moviments socio-sanitaris de la Comarca), edició de *Les cançons de la nostra gent* i dels *Anuaris Cinga 14 i 15*, les coedicions de *Toca manetes* i *Història medieval de Saidí*, acord de cessió de l'Atis amb l'Ajuntament de Fraga, eixides naturalistes i actuació de "La Garbinada" amb una obra basada en textos de J. Moncada. Totes les activitats es difondran al facebook de l'IEBC.

"Los besugos del café inundado" guanya el Premi Luis Buñuel del Públic

Lo film curt de ficció "Los besugos del café inundado", dirigit per Enric Novials Cops, inspirat en el tema de la desaparició d'un poble per la construcció d'un pantà i rodat a Mequinensa, ha guanyat el Premi del Públic del I Concurs de Cortos de Ficción del Festival de Cine Luis Buñuel.

Aquest Festival, organitzat per la Universitat de Saragossa i el Centro "Luis Buñuel" de Calanda, aplega més d'una trentena de curts, seleccionats per Javier Espada, director del centro Buñuel de Calanda, y el crític i cineasta Gonzalo Ferrer, que segons els seus criteris tinguin alguna relació temàtica o estilística amb el cine de Buñuel o el surrealisme

L'equip que va participar en la pel·lícula mostrarà la seua satisfacció per la resposta i la reacció del públic davant d'aquesta obra i afirmen que això els anima a seguir en la tasca de la creació de curts i a assolir nous reptes.

Màrio Sasot

Protesta a la mina

// ROSA ARQUÉ

La situació de la indústria del carbó fa dies que no és bona ni al Baix Cinca ni a les altres comarques aragoneses. Les mines han anat tancant per poc rendiment econòmic, segons han dit els responsables de la seva gestió i pareix que les subvencions estatals no han estat suficients per mantenir en funcionament el sector miner que durant tants anys ha ofert treball al Baix Cinca. Ara, a més a més, lo Ministeri d'Indústria no havia inclòs l'empresa Carbonífera del Ebro en l'esborrany del Decret de Garantia de Subministrament de 2013 i això vol dir que eixa empresa aragonesa no podia vendre carbó a la central tèrmica d'Andorra (Endesa) i en conseqüència hauria de tancar.

Davant d'aquesta perspectiva, la plantilla va preparar accions reivin-

dicatives per exigir al govern d'Aragó que pressionés al Ministeri i que obligués a Endesa a acceptar el carbó de Mequinensa. Cinc miners es van tancar a la mina i d'altres es van encadenar a l'entrada de la central hidroelèctrica que Endesa té al poble. Mentrestant, Luisa Fernanda Rudi (PP), presidenta del govern aragonès, va dir que s'estava negociant amb tothom per mirar de modificar el Decret de Garantia i evitar així el tancament de Carbonífera del Ebro.

Finalment, els esforços van valdre la pena i el Decret de Garantia de Subministrament de 2013 publicat al BOE inclou 90.000 tones per Carbonífera del Ebro, això sí, l'extracció d'eix carbó està condicionada a un informe tècnic independent. Ara cal esperar que el Govern d'Aragó

negocie amb Endesa perquè l'empresa elèctrica assegura que no vol carbó de Mequinensa ja que, segons ells, pot malmetre les calderes de la tèrmica.

ESTAMPES RIBERENQUES

El bes que encara no hem fet // Quim Gibert

El saguaro és un cactus altíssim del desert de Sonora (Arizona). Combat l'enorme calor atès que disposa de moltes arrels, gran part de les quals s'estenen horitzontalment per tal de xuclar l'aigua de la rosada. També disposa d'una arrel principal, de més gruix, que s'endinsa terra endins tot cercant aigua.

Als antípodes del saguaro, hi ha l'androsace. Viu prop de les glaceres, per davall dels 0 graus, a mercè d'intenses ventades. El seu hàbitat és en roques pelades, les quals queden cobertes per capes de flors. Aprofita les poques setmanes de bonança estiuenca, un cop el gel s'ha desfet, perquè l'arrel central s'interni fins a dos metres de profunditat per captar l'aigua no congelada.

En els tròpics, hi ha dues plantes més que destaquen per la seva bravura, el tec i el mangle negre. El primer és un arbre d'arrels ben clavades al sòl humit de la selva, que actuen de contrafort. Les dures arrels del tec s'escampen a una distància considerable, fet que li permet nodrir-se de la descomposició de natura morta. El mangle negre, que creix a les desembocadures fluvials, ha de resistir el contacte amb l'aigua salada. És un arbust d'arrels grandioses que emergeixen a la superfície per poder respirar i faltar el tronc en el fang.

El desplaçament i l'ancoratge de les arrels és l'estratègia essencial perquè aquestes plantes puguin suportar condicions climàtiques extremes i sobreviure. En el cas del saguaro, els fruits que produeix són comestibles i, a voltes, es fan servir per elaborar xarops. I del tec, arran de l'alçada tan alta del tronc i de la qualitat de la fusta, s'utilitza en la fabricació de mobles.

«Ben plantat», «de bona soca», «ben cepat»... són expressions nostrades lligades a la natura que confirmen la importància de l'arrelament a la mare terra.

En rigor, l'escriptora Mercè Ibarz, filla de Saidí (Baix Cinca), en la primera part de *Vine com estàs*, el seu darrer llibre, s'aferra a les

arrels per descriure «la vida dels qui m'han donat la vida». Ho fa a partir de les notícies i records dels anys de la guerra al seu poble natal, «que m'han anat explicant a casa (...) em sento dipositària d'una memòria». Per Ibarz, un temps convuls en un llogarret dels afores de Saidí té prou suc i bruc per ser relatat, «no es parla de res més que no passi al mas i a la rodalia immediata».

La segona part de *Vine com estàs* és una carta arran de la mort d'un amic de l'ànima. La va redactar assaonant el terreny: «Va ser així com, empena per la música Veloso, que em va ajudar molt, vaig anar escrivint». El plaer de narrar neutralitza el dolor, «m'ho he passat molt bé construint aquesta novel·la».

Segons la saidinenca, amb el clima i el paisatge t'hi retrobes però la novel·la s'acaba adreçant «a la vida i com entomem la continuació». Les arrels, el passat, les pèrdues, el demà... es barregen. La Franja de Ponent deixa de ser un racó de món quan els escriptors autòctons (és aplicable a qualsevol altre àmbit creatiu), hi troben motius per festejar-la i fer-la estimar per mitjà de la literatura. Aleshores els veïns, que sempre han viscut convençuts que un racó de món no pot ser altra cosa que un racó de món, un cop refets del sobresalt, la comencen a acceptar tal com és. Amorosir radicalment els catalanoparlants envers les pròpies coses és el que persegueixen les Jornades per la dignificació lingüística de Fraga, convocades enguany pel 8, 9 i 10 de març, amb la participació de Mari Zapater, Màrius Serra, Ferran Suay, Pepa Nogués, Vicent de Melchor, entre d'altres.

Un càstig diví impedeix que la bella dorment del bosc, reclosa en el jaç d'una cova, pugui escapar del son etern. L'irresistible bellesa de la valquíria castigada esdevé una provocació per un príncep nòrdic que la localitza. El bes que li fa és tan dolç que ni la ira dels déus evita que la noia obri ulls. Besos. Sobretot, besos.

Multitudinària actuació d'en Tortell Poltrona a Fraga

// H.S./C.C.

El famós pallasso Tortell Poltrona va actuar el passat 29 de gener al pati de la Biblioteca Infantil Gianni Rodari de Fraga, ple a vessar de menuts i no tan menuts. Tortell Poltrona va fer gaudir d'allò més al públic amb un espectacle que va recollir els seus millors números i que amb Pallassos Sense Fronteres ha presentat en infinitat de racons de la geografia internacional. L'actuació, promoguda per l'Institut d'Estudis del Baix Cinca, ha sigut una de les activitats més multitudinàries de la història de l'associació. Aquest espectacle va formar part del tour pel Baix Cinca de Tortell Poltrona, que també va visitar les escoles de Fraga, Miralsot, Torrent i Mequinensa.

Malalts de dilluns a divendres // Marina d'Algars

L'hivern es resisteix a abandonar-nos, la pluja no arriba, i el vent gelant penetra per la pell i mos transforma en una mica més agressius. Des de fa uns mesos, a la feina es respira un ambient molt estressant per la crisi, per les amenaces del govern, pels virus... Decideixo passar el cap de setmana al meu poble, Nonasp, per tal de recuperar la calma necessària per emprendre una nova setmana a la capital. Les muntanyes, l'aire pur, els rius, les costelletes de corder a la brasa, la xerradeta amb cervesa al bar, etcètera. El divendres, acabada la feina, agafo el cotxe i emrenc el viatge. Començo a sentir malt de cap, de mica en mica augmenta el dolor i en arribar em fa malt tot el cos. Em prenc la temperatura i el termòmetre indica trenta i nou. Em sento malament, em venen ganes de vomitar, no sé què fer. Truco al 061 i em diuen que si no tinc molta febre que vagi al Centre de salut, a Maella. Sense ànims ni de sopar, em prenc un calmant i decideixo anar-me'n al llit.

Al matí, em desperto a trenta-set i mig. —No és tant, em dic. Truco al Centre de salut, em diuen que puc anar-hi. Prenc un cafè amb llet ben calent amb un altre calmant i: apa, de turisme cap a Maella amb una boira de dimonis!

En arribar, el centre sanitari està tancat i a la porta hi ha un full amb el següent escrit: *Estamos en domicilio*. —Què? Si acabo de trucar! No m'ho puc creure. Aguaita una dona per la terrassa i em diu que el practican i el metge estan a Nonasp i que tardaran dos hores en tornar perquè tenen molts avisos. —Què? Però si acabo de trucar i m'han dit que podia vindre! Truco al 061, explico que sóc de Nonasp, queestic a Maella i pregunto si torno a Nonasp en lloc d'esperar al carrer. La persona que contesta no entenc allò que li dic; li explico tres voltes, em diu que torni a trucar en cinc minuts. Truco en cinc minuts i es posa una altra persona, li explico que ja he parlat amb algú feia uns minuts, li torno a explicar la situació i li pregunto

si poden posar-se en contacte amb el metge, insisteixo en què queestic a la porta del Centre de salut de Maella, que tinc febre i que la calentor m'està augmentant per minuts. —*Vuelva a llamar en cinco minutos*. Truco al cap de tres minuts, em diuen que encara no han localitzat al metge. Esguardo i al cap d'una estona em diuen que torna a Nonasp que ja han donat l'avis; m'agafen l'adreça i marxo cap al meu poble.

Finalment em visita el metge. Em diu que tinc infecció i he de prendre un antibiòtic i un sobres expectorants, però que lamenta tenir-me que dir que se li han acabat les receptes perquè n'havia agafat poques i que he d'anar a buscar-les a Maella, al Centre de salut, que és allí on les té.

No m'ho puc creure, no és possible si acabo de vindre de Maella! —*Lo siento pero usted necesita antibiòtico i las recetas las tengo allí*, em diu. Això sí, em consola dient que de qualsevol manera he d'agafar el cotxe perquè la farmàcia de guàrdia és la de Fabara i els dissabtes al matí la de Nonasp fa festa.

Em prenc un calmant que trobo per la casa, faig uns minuts de ioga relaxant, em calmo, i una altra volta cap a Maella!

Una veïna em diu que puc estar contenta perquè tinc cotxe, que si no... El metge ve a visitar-te a casa des de Maella, si tens febre, però les medicines les has d'anar a comprar a la farmàcia de guàrdia que pot estar a Fabara o a Maella. M'explica que un home del poble et porta per un preu de 25€. També m'informa que si has d'anar a Alcanyís a fer-te anàlisis són 60€ el que cobra i que jo sóc jove i tinc feina, però ella i el seu home, jubilat, viuen d'una pensió que no arriba a 600 euros, no tenen fills, i que no es poden posar malats en cap de setmana.

Tal i com estan les coses, només mos podem posar malalts de dilluns a divendres!

Una mestra al front republicà que pertanyia al Consell de Savis de Graus

// JAVIER ORTEGA

Pepita Facerías Buisán, que va ser mestra al front republicà, va morir el passat 14 de desembre a la localitat d'Osca de Sardes als 100 anys. Estava vídua i tenia 6 fills, néts i besnéts, entre d'altra família.

El 2010 va protagonitzar el I Consell de Savis de Graus, una iniciativa de l'Ajuntament d'aquesta localitat d'Osca que recuperava així una figura ancestral. Al costat d'Enrique Sautué, va parlar de l'escola en el medi rural.

Pepita Facerías va recordar llavors alguns passatges de la seva intensa vida. Va néixer a Benavarri el 1912, va estudiar Magisteri i, un cop acabada la carrera, va ser destinada al Marroc. Allà va estar alguns anys fins que, en plena Guerra Civil, va tornar al seu poble, llavors sota domini republicà.

Segons recordava, feia classes a l'oficina del Registre de la Propietat, que es va habilitar com a escola per a nens de 4 a 6 anys, als quals va ensenyar no només a llegir i escriure sinó les més elementals normes d'higiene i sanitat.

No va estar molt de temps a Benavarri, doncs un dia va aparèixer al

diari un anunci que deia: "Companya Facerías, esperem que demà abans del migdia estiguis a l'Ajuntament de Estadilla per fer-te càrrec de l'educació dels nens del front". I allà es va presentar, després de fer el viatge en mul.

"Quan vaig arribar estava molt intrigada, però de seguida vaig sospitar qui era el responsable de la meua designació, l'home més esquerrà i temible del poble, que era amic dels meus germans".

Ràpidament va organitzar la casa on residirien els 40 nens a qui havia d'educar. Només hi havia dos banys, així que les va haver d'enginyar perquè tots poguessin rentar-se. La proximitat de les tropes de Franco va obligar a l'evacuació precipitada de la colònia, cap a Barcelona i després a França.

Abans de marxar, Pepita va voler acomiadar-se de la seva mare i de la seva àvia, però ja no va tenir temps de sortir de Benavarri. En acabar la guerra es va reincorporar al seu lloc de mestra al Marroc, llavors protektorat espanyol.

Destacava que a les classes "hi havia jueus, musulmans i cristians, però

Pepita Facerías
DIARIO DEL
ALTOARAGÓN

no hi havia cap problema entre ells, i quan jo acabava la classe, entrava el rabí".

Era una àvia moderna, dominava l'ordinador i Internet, se sentia molt estimada i va escriure un llibre sobre el seu germà Cayetano, metge forense. El passat 15 d'agost va celebrar amb una festa la seva arribada a cents anys envoltada de familiars i veïns de Sardes, on vivia amb un dels seus fills.

XII concurso literario 'Condau de Ribagorza'

Los Ayuntamientos de Graus, Fonz y Estadilla convocan el XII Concurso literario Condau de Ribagorza, en las modalidades de narrativa y poesía.

1. La convocatoria del concurso é de tot ubierta.
2. Los treballos habrán de sé originals y inéditos.
3. La temática del concurso é libre.
4. Los originals estarán escribius nomás en cualquiera de las modalidades dialectals de l'aragonés baixo-ribagorzano, en las suyas variantes de Graus, Fonz, Estadilla, Chuseu, Torres, Panillo, Capella, La Puebla de Castro, Secastilla, Perarruga, Santallestra, Campo, etc.
5. Los originals se achuntarán en formato word per email, y tendrán una extensión no inferior a cuatro pllanas DIN A-4 ni superior a seis.
6. La métrica de los poemas é libre, y la extensión habrá de ser superior a 50 versos y inferior a 200, en poemas sueltos u poemarios.
7. S'admitirá un máximo de dos treballos per autor, se presenten u no a la misma categoría del concurso.
8. Mandá-los per email a graus@espaciopirineos.com con la referencia Concurso Condau de Ribagorza, y quedarán en posesión de

la Organización. El pllazo d'entrega acaba a las 15 horas del viernes 22 de marzo de 2013.

9. En atro documento inclluirán el nome, apellidos, DNI y datos de contacto.

Premios, churau y fallo del concurso

10. La dotación é de 600 € en rellatos y 300 € en poemas.
11. El Churau, que podrá decllará desierto los premios u atorgá accésits si fuese menesté, estará integrau per un representante de cada ayuntamiento convocante (Graus, Fonz y Estadilla) y per varios llingüistas de reconocida profesionalidá, los nombres de los cuales se farán públicos cuan s'entregue el premio, qui será inapelable.
12. El fallo del churau en Graus en torno a la festividá de San Chorche (23 d'abril de 2013).
13. La Organización publicará una tría de los treballos presentaus.
14. El churau tiene la potestá de resolvé cualquier eventualidá que no haiga siu fijada dinantes en estas bases, resolvén-se al suyo arbitrio cualquier duda que se i podese presentá.

Albelda a rebentar amb la Festa del Tossino

// J. ESPLUGA TRENC

Festa del Tossino ORIACH FOTÒGRAF

La Festa del Tossino va tornar a omplir els carrers de la localitat d'Albelda, tal com passa cada mes de gener des de fa 26 anys. La festa, que va començar a les 8 del matí amb una xocolatada amb magdalenes, congregà uns quants milers de persones que van decidir compartir plegades el matí del passat diumenge 27 de gener, tot desafiant la boira i el gèlid hivern lliterà.

Cap a dos quarts d'onze, la multitud va fer cap a la plaça Major per observar atònita com una colla d'albeldans i d'albeldanes vestits d'època feien el mondongo a l'estil tradicional. El tossino ja va arribar mort a la plaça, però a la multitud pareix que no li va importar. Era una gentada encuciosida i famolenca, presumiblement amb poca tendència al vegetarianisme, que feia comentaris d'admiració mentre salivava pensant a tastar-ne una mica.

Però no va ser només una mica, sinó uns quants milers de porcions de carn de tossino a la brasa el que van distribuir els organitzadors durant tot el matí en forma d'entrepans i altres delícies. L'organització, com tothom sap, va a càrrec de la Penya Lo Magré, una de les més grans de les associacions d'Albelda.

L'oloreta dels tastets a la brasa embolicats amb pa sucacat amb picada d'all, oli i julivert, omplia tota l'atmosfera d'una aroma que a mig matí ja esdevenia irresistible per a qualsevol visitant. Fins i tot pels vegetarians.

Durant tota la jornada la Cooperativa Agrícola San Isidro va fer una jornada de portes obertes amb una demostració de premsa d'oli tradicional.

A més, durant tot el dia es va celebrar una fira d'artesanía i productes típics locals que aplegà uns quants centenars de parades de molt diverses procedències.

Una de les novetats més destacades d'enguany va ser la presentació de la cervesa artesana d'Albelda, de nom "La Roqueta". La parada on la venien va presentar llargues cues durant tot el dia. Tothom volia comprar el pac amb els dos tipus de cerveses que elaboren, la 'wheat' i la 'red', ja que segons la propaganda que la pròpia empresa repartia: "*La Roqueta és un projecte que naix a Albelda, elaborant la primera cervesa artesana de la comarca de la Llitera. En la seua elaboració s'utilitzen procediments tradicionals, així com ingredients naturals, sense cap tipus d'additiu. No està pasteuritzada ni filtrada, així conserva els aromes que desprèn cada ingredient. Es refermenta al mateix envàs per tal d'aconseguir una carbonatació natural*". Cal reconèixer que es tracta d'una iniciativa original i força interessant a la que haurem de seguir la pista.

A dos quarts de dos es va celebrar el dinar popular amb un menú consistent en olla *barreada*, caldereta de tossino, fruita de la Llitera (Albelda és un dels principals productors comarcals de fruita dolça) i cafè de tupí (de cafè no en fan però el saben preparar). En acabar el dinar es va sortejar un tossino amb el mondongo feït. Un aparent guanyador saltava d'alegria, però mai sabrem si no era l'efecte de les cerveses albeldanes.

DONES

Lucrecia Mott (Nantucket, Massachusetts 1793-Abington, Pennsylvania 1880) // M. Llop

Va nàixer a una família quàquera, religiós que predica la igualtat davant Déu. Educada i, posteriorment, professora en una escola quàquera on va conèixer el seu marit, James Mott amb qui va tenir sis fills. En 1821 es traslladen a Filadèlfia i és anomenada predicadora del grup quàquer local. La seua casa era una ruta de fugida per als esclaus coneguda com "Ferrocarril subterrani". Lucrecia Mott és coneguda com activista i abolicionista, defensora dels drets de la dona i de les llibertats civils, idees que utilitzava en els seus sermons religiosos, per la qual cosa era criticada i també per parlar en públic i participar en la vida pública,

fins i tot pels seus companys abolicionistes. L. Mott es va negar a utilitzar qualsevol producte cultivat per explotacions d'esclaus com la canya de sucre. En 1833 fundà, amb el seu marit, la "Pennsylvania Anti-Slavery Society" amb l'oposició dels homes. Fundà la "Philadelphia Female Anti-Slavery Society". L'any 1840, a Londres, va participar en el Congrés Mundial Abolicionista i fou rebutjada pel fet d'ésser dona, encara que la van deixar parlar. Viatjà per diferents estats esclavistes i discutia cara a cara amb els amos d'esclaus. Al 1850 va publicar "Discourse on Woman", un llibre sobre les restriccions que patien les dones als EEUU.

Presentació del llibre sobre la documentació en català de l'arxiu notarial d'Albelda

// JOAN ROVIRA

El passat dia 22 de gener, el professor Javier Giralt Latorre va fer la presentació, a la Sala Cultural "La Abadía" d'Albelda, del seu llibre *La llengua catalana en documentació notarial del segle XVI d'Albelda (Osca)*.

Giralt, nascut a la Llitera, és professor titular de Filologia Catalana a la Universitat de Saragossa i el 2007 va rebre un ajut d'investigació de l'Institut de Estudios Altoaragoneses (IEA) per dur a terme una recerca sobre fons documentals de l'Arxiu Municipal d'Albelda.

L'interès de Giralt per l'estudi de la llengua catalana en terres aragoneses el duqué a investigar, concretament, l'Arxiu de Protocols notarial d'Albelda, que custodia un considerable número de volums compresos entre els anys 1541 i 1697. Els textos en català del segle XVI es deuen a la mà dels oficials que treballaven per al notari Joan Espallargas i comprenen un total de 32 documents, escrits entre els anys 1542 i 1582.

El llibre contribueix a la difusió de textos no literaris escrits en català i

al coneixement del català nord-occidental en el segle XVI, textos que proporcionen valuoses dades referents a la llengua parlada en aquesta part de la Llitera.

L'obra consta de tres parts: un primer Estudi lingüístic (grafies i fonètica, morfologia i sintaxi, lèxic i onomàstica), una segona en la que hi ha un Corpus documental amb la transcripció dels manuscrits i, una tercera d'Annexos amb els índex de

Javier Giralt i
Mª Ángeles
Roca
JOAN ROVIRA

les formes verbals, mots, antropònims i topònims.

Van acompanyar a l'autor d'aquest magnífic treball, l'alcaldessa d'Albelda, M. Ángeles Roca i el president del CELLIT, Joan Rovira. L'edició de la publicació ha estat a càrrec de l'Ajuntament d'Albelda, que ha comptat amb la col·laboració de la Diputació provincial de Huesca i del Centre d'Estudis Lliterans.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Castís (i castissa) // Ramon Sistac

En el moment que es difondran estes línies ja s'haurà divulgat la notícia que Màrius Serra (Barcelona 1963), escriptor, comunicador i enigmista, ha estat escollit membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Al marge de la importància intrínseca del fet (pel que fa a l'actitud de l'acadèmia de la llengua, que incorpora un personatge innovador i de gran impacte mediàtic), avui em ve de gust de parlar-ne en relació a una anècdota personal. Fa uns anys, tot compartint mesa durant una taula redona, mentre esperàvem el torn de paraula va començar a jugar amb les lletres del meu cognom, i així va escriure damunt d'un *post-it*: "SISTAC → CASTÍS", anagrama manuscrit que conservo no sé on, per si d'ací uns anys val una milionada.

Però qui cerque referències del meu cognom en el món de les lletres catalanes segurament no em trobarà a mi, sinó més aviat la Dolors Sistac i Sanvicén (Lleida 1922), nomenada escriptora originària de la Franja –com mai no s'ha estat de proclamar–, a qui afectuosament anomeno *tietta* per bé que, malgrat l'amistat que ens uneix, no tenim

parentiu conegut. El seu "Sistac" prové de Binèfar –on un membre de la seua família té un carrer principal dedicat, mentre que el meu és de Peralta de la Sal (tot i que possiblement els nostres ancestres comuns, provinents de la Gascunya, es van establir al llogaret lliterà de Quatre cortcs). Per la seua banda, els Sanvicén són de Saidí, mentre que els meus Vicén (per què a mi no em van santificar?) són de Laluega o *A Luenga* (Somontano de Barbastre).

Dolors Sistac és una escriptora fina, d'una prosa amurada de sensibilitat gens impostada, que bascula entre les aromes florals de les solanes primaverals en acabat de ploure i l'artifici literari, ben sòlid i de tall francès (*proustià*, en diria jo). Al seu llibre de memòries *Temps de llucar. Segona memòria* (1922-1947), trobareu magnífiques descripcions, a través del prisma del seu record, de la vida a Lleida, a Saidí i a Binèfar durant el període republicà i de la guerra. Ideal per a llegir amb llum natural però de tarda. Hi escau un bon blanc de *riesling* del Segre o del Somontano, i potser unes ametlles torrades. Encara que no siguem parents.

Obertura del centenari de les Normes de l'Institut d'Estudis Catalans

// JOSÉ MIGUEL GRÀCIA

A la Sala Prat de la Riba de l'Institut d'Estudis Catalans va tenir lloc, el dia 31 de gener, l'obertura del centenari de les Normes ortogràfiques del català. La Sala era plena de membres de l'Institut, autoritats lingüístiques i persones interessades en la llengua.

Obrí l'acte el president de l'IEC, Salvador Giner, donant la paraula tot seguit a la Sra. Mila Segarra, membre de la Secció Filològica, per dissertar sobre la "Gestació de les Normes ortogràfiques (1911-1913): de l'enfrontament al consens". La Sra. Segarra donà bona prova dels 30 anys d'estudi sobre el tema, i parlà del procés de confecció de les Normes, del juliol de 1911 al gener del 1913. Digué que va ser un treball col·lectiu de la ponència i no només de Fabra i mossèn Alcover, tot i que hi van col·laborar força i, a més, Fabra faria les correccions definitives i formularia l'extraordinària quantitat d'exemples. Amb dificultats, però, el consens s'imposà.

Josep Massot, membre de la Secció Històrico-Arqueològica dissertà sobre "L'oposició a les Normes ortogràfiques (1913-1934)". Segons digué no van ser tot flors i violes per el que fa a l'acceptació de les Normes, tot el contrari, els conflictes i les reticències de dins i fora de l'IEC van ser notables. Va destacar en aquest sentit l'Acadèmia de la Llengua Catalana. El 1917 Fabra proposà també canvis, i mossèn Alcover va mantenir sonats enfrontaments contra l'IEC. Ara bé, l'acceptació pels joves escriptors i la societat en general fora gairebé total. El "cop sobre la taula" de Prat de la Riba va estar fonamental.

Joan Francesc Mira, membre de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'IEC, intervingué sobre "La norma i el territori". Acuradament explicà els conceptes i binomis, idioma i nacionalitat, llengua i essència nacional, llengua i resistència a la unificació. Parlà també de cultura i llengua que no sempre són equipa-

rables. La llengua per a tenir valor ha d'estar codificada. La llengua dóna cohesió social, però el seu reconeixement no és pas un projecte pacífic. Cada llengua produeix una literatura pròpia.

El parlament final va està a càrrec del president de la Secció Filològica, Isidor Marí, el qual afirmà, entre altres coses, que les llengües existeixen

Sala Prat
de la Riba
de l'IEC

JOSÉ MIGUEL GRÀCIA

encara que no tinguin representació escrita, però l'escriptura és l'instrument més central i indispensable en qualsevol societat. Va fer una llarga citació de Prat de la Riba sobre la unificació de la llengua. Ens avançà la propera sortida de la nova Gramàtica normativa. Amb desitjos d'avançar cap un Estat propi va tancar la seua intervenció.

Darreres activitats del CELLIT (Centre d'Estudis Literans)

El Centre d'Estudis Lliterans que té com a un dels seus objectius el divulgar la cultura lliterana mitjançant una sèrie d'activitats adreçades a un públic variat, va desenvolupar el passat mes de novembre un cicle de conferències en relació amb les ciències de la natura.

Dues ponències es van fer a Binèfar, una sobre terratrèmols i vulcanisme, per René Gómez López de Munain i, l'altra, sobre el paisatge vegetal de la Llitera, per José Vicente Ferrández Palacio.

A Tamarit es van impartir altres dues conferències sobre la circulació de les aigües subterrànies per José Antonio Cuchí Oterino i la caracterització climàtica de la Llitera per Víctor Castillo Castán.

L'assistència no va ser la que hagués estat desitjada, tot i que el públic assistent va seguir amb força interès les exposicions i es van entaular uns llargs torns de preguntes sobre els temes tractats en relació concreta al que afecten a la nostra comarca.

Per aquest any està previst realitzar, entre d'altres activitats, un cicle centrat en la prehistòria i protohistòria pel que fa a les terres lliteranes.

Joan Rovira

Eixa llengua! *

// JOSÉ BADA

No és un plaer treure avui la llengua contra el Govern, per ventura és un perill que te la tallin però tampoc i si més no un deure. Ni una impertinència, que avui és el Dia Mundial de la Llengua Materna i no solament de pa viu l'home. Ni tot és economia en aquesta crisi. Treure la llengua i parlar de les llengües minoritàries d'Aragó, és avui per a mi una obligació moral com a president que vaig ser del Consell Superior de les Llengües Aragoneses.

Sóc conscient que la llengua que es parla a les comarques orientals d'Aragó –malgrat els qui parlen sol “aragonès occidental” i escolten solament “en cristià”– sobreviurà. El que celebro, i és part de la meva satisfacció. En canvi la llengua aragonesa en sentit estricte, l'aragonès, em sembla ja un cadàver llegat a la ciència, als lingüistes, i una relíquia per als seus devots. Ho lamento. Creguin-me si els dic que per a mi és una pèrdua irreparable, més que l'extinció del gall fer als Pirineus. Però no ho puc evitar, i els que podrien no saben o no volen: mentre uns discuteixen si “llebrers o conillers” i deixen escapar l'última oportunitat, uns altres s'alegren i fomenten aquesta algaravia des del Govern. Perquè m'entenguin o m'entengui millor la que més ha de, permeteu-me que ho digui “clar i català” i sense mossegar-me la llengua:

Eixa cosa que no pot anomenar-se és per a alguns castellans aragonesos com l'Eccehomo de Borja i l'INRI d'Aragó. I l'altra llengua, l'aragonès, com un 'mañico' de calça curta i mocador lligat al cap. M'avergonyeix la imatge que projectem d'Aragó al món i el posa en el mapa. Em fa pena. I el pitjor de tot és que així i ací no ens puguem entendre amb ningú: ni entre nosaltres, ni amb els nostres veïns, ni amb ningú del món.

Conec a més d'un que ha fet carrera política sense aprovar abans el que avui en diem Educació per a la

Ciutadania o el seu equivalent en formació general bàsica; com, per exemple, urbanitat o maneres i criaça que diria l'àvia. Conec a més d'un que no sap que els ciutadans tenen dret a fer preguntes i els governants el deure de respondre-les. I si ho saben i no practiquen, molt pitjor: deixen de ser presumptes ignorants per ser òbviament democrates que no practiquen. En aquest país de la “real gana” la justícia, pot menys contra el poder que el poder contra els diners, que ja és dir. Però encara que compreguem algunes retallades econòmiques per sortir de la crisi quan els mercats manen, no podem admetre que ens retallin els drets civils per enfonsar-nos en la misèria de l'antic règim. El dret a la pròpia llengua és inseparable del que tenim tots a la lliure expressió. I un poble que no pot expressar-se en la seva pròpia llengua és un poble colonitzat a la seva pròpia terra. No som súbdits ni vassalls, ja n'hi ha prou, ha arribat l'hora dels ciutadans. Quan era nen i em passava, m'advertien els grans: Eixa llengua!, i el nen callava. Avui no puc, i dic el que vull encara que ningú m'escolti. En això hem guanyat.

Una altra cosa és que ens responguin, o que li traiguem els colors a qui traiem la llengua. Gens, no s'immuten. A mitjans d'abril de l'any passat el Consell Superior de les Llengües Aragoneses va enviar una carta al Departament corresponent reclamant l'esborrany d'un projecte de llei sobre la matèria en la qual se suposa hauria d'aconsejar al Govern: “Tots els membres d'aquest Consell –s'hi deia– se senten particularment responsables davant els ciutadans aragonesos (...) per la falta de compliment de la Llei vigent i la tardança inexplicable en tal situació per complir el promès”, és a dir, l'enviament de l'esborrany al·ludit. Aquesta carta, el text de la qual va ser redactat i aprovat per unanimitat en el Ple del 16 d'abril, no va obtenir resposta. I els consellers decidim el 18 de maig, uns, dimitir

José Bada
JOSÉ MIGUEL GRÀCIA

dels càrrecs orgànics i tots romandre en el Consell per assumir la responsabilitat col·legialment i exercir les funcions assignades per la Llei en la mesura del possible.

Molts pensaran que aquest tema, això del català, ja put, i alguns diran fins i tot que aquest bé immaterial –si ho és per a ells– val menys que els béns de la Franja. I tal com estan les coses no té sentit tornar amb la tabarra. Millor aprendre anglès, francès i alemany, que això sí que pot reduir l'atur i preparar als joves aragonesos per trobar treball encara que sigui a l'estranger. Val, reconec que això del català és una anècdota. I una altra el de l'aragonès. Però compte, el que es critica no és un fet qualsevol sinó el menyspreu d'una llei vigent, la denigració d'una institució pública i la retallada d'uns drets. I el que es diu és que ningú està per sobre de la llei. O sí? Però en aquest cas no cal dir res més: *Se ha feito de nuey!* I la categoria brilla per la seva absència.

* Publicat al *Periódico de Aragón* el 21 de febrer

Els XIV Premis de la Música Aragonesa

// CARLES SANCHO

Els XIV Premis de la Música Aragonesa que es va concedir el 18 de febrer al Teatre Principal de Saragossa i que promou el col·lectiu Aragó Musical havien nominat en la categoria de Millor Cançó en Llengua Autòctona Aragonesa: "Olivera d'Aragó" de l'Àngel Villalba composició en català del CD del mateix títol, "A mia Tierra" de Jesús Viñas, "Música, Parola y Movimiento" i "Os Pietz en a Tierra" del grup Prau. Finalment esta última composició en aragonès ha segut la guanyadora de la present edició. Estos premis van iniciar-se el 1999 i fins el 2005 no hi va haver els guardons destinats a la Millor Cançó a les Llengües Minoritàries d'Aragó. El segon any, en la convocatòria VIII l'any 2006, la composició en català "Cultura popular" del seu treball *No mos fareu callar* (2006) de Los Draps va guanyar aquesta modalitat musical. Fins ara és la primera vegada que es donava el premi per a un text escrit en la nostra llengua. En el lliurament del guardó el representant del desaparegut grup va parlar en la nostra llengua per donar les gràcies als promotors d'esta concessió. Dos anys més tard una altra composició dels pena-rogins Los Draps intentava aconseguir els premis, ara nominats amb un tema en aragonès "Isto ye" del seu últim treball *Un crit al vent* (2008) però no van guanyar. El 2009, van ser reconegudes dos cançons interpretades en català que tampoc van ser premiades: "Estic kaskat" dels veterans Azero de la Codonyera tema inclòs en *Manos arriba* (2009) i "Ixos dijous" de Txirigol que acabava d'enregistrar el seu primer i únic treball musical *Flors postnuclears* (2009).

Enguany el Govern d'Aragó que recolzava els premis els últims anys ha deixat la promoció dels guardons i han estat a prop de no convocar-se. Gràcies a la implicació de l'Ajuntament de Saragossa i altres empreses promotores s'ha pogut tirar endavant esta XIV edició que esperem que continui per la necessitat de revitalitzar la música aragonesa en un moment especialment complicat per les retallades en cultura en temps de crisi econòmica.

Àngel Villalba
CARLES SANCHO

Olivera d'Aragó

Dels bancals del Matarranya
s'escampen per l'Aragó
oliveres mil·lenàries
d'Aiguaviva hasta Faió
i en la parla d'estes terres
així us la canto jo.
Olivera, olivera,
olivera d'Aragó,
t'han tallat rames i soques
olivera d'Aragó.
De les raïls que ells trepitgen
ixen pollissos a mils
rectes com a cent vares
platejades pel matí
olivera del matí.
Olivera de la sort

braços i cos de gegant
fulles d'un cel entoldat
olivera de la sort.
Davall les teues faldetes
sobre un tapís de guareit
se prepara l'escudella
lo teu amic jornalero
mentrestant improvisa versos
aquell braçalet mig sec
olivera de la set.
L'Aragó ja té oliveres
noves per a cada matí
oliveres de l'avui
sem tots los que estem ací.
Olivera, sem tu i jo.
Olivera d'Aragó.

Una gala entranyable i "bilingüe"

La canya inicial que van ficar els soul-funkers Faith Keepers, la impressionant aparició de Loquillo i Gabriel Sopena interpretant un poema de Jaime Gil de Biedma, i l'al·lucinant final de festa del "vell i magnífic" rocker saragossà Gavy Sander's van ser, per a mi, els moments més màgics de la nit.

De la música en "llengua autòctona aragonesa" poca cosa a dir. Tot es va conjurar per a que el nom de "català" no sortís en tota la vetllada. La periodista del programa televisiu "Bien dicho", María de Miguel va lliurar el premi en absència dels membres Biella Nuey, (llàstima), va saludar amb un inequívoc "Bona nuey, mesaches!". I els companys de Prau, guanyadors amb la bella cançó "Os pietz en a tierra" van fer en el seu discurs una defensa de "as luengas d'Aragón", una expressió que avui dia queda una mica curta davant els plans de genocidi lingüístic del govern aragonès, que han començat per difuminar els noms de les llengües autòctones o fent-los desaparèixer, com és el cas del català.

Màrio Sasot

Ersi Samarà, encarregada de l'Antiga Fàbrica Noguera a Beseit

// CARLES SANCHO

A l'entrada de Beseit, a l'Arraval de Pont, a tocar del riu Matarranya, es troba una antiga fàbrica de paper ara convertida en sala d'exposicions. Des d'este indret la vista del magnífic pont d'accés a la vila és extraordinària. Ens rep molt amablement a la porta de l'antiga fàbrica l'encarregada de la galeria: l'Ersi Samarà que parla la llengua del territori. De nacionalitat grega, va estudiar pintura al seu país. Més tard es traslladà a Barcelona per investigar altres disciplines artístiques: vidrieres a la Massana i esmalt a la Llotja. També estudià antropologia social a la Universitat de Barcelona. A la dècada dels 90 es dedicà intensament a la fotografia. Cansada de la vida estressant de la ciutat buscà un lloc per a viure amb un ritme més tranquil. Primerament busca establir-se a les comarques gironines. Un amic d'una amiga compra una casa a Beseit i l'Ersi, en una visita a la vila, descobreix la població i s'hi queda a viure definitivament des del 2005. A partir del 2009 és l'encarregada de l'Antiga Fàbrica Noguera, la sala

d'exposicions i el taller que inaugurà el 2001 Gema Noguera. L'ajuntament de la vila i el Govern d'Aragó fan possible este extraordinari enclavament artístic i, amb vocació l'activisme cultural, a l'Alt Matarranya.

En un principi Ersi treballarà alternant la traducció i la seua vessant artística a través de l'art digital. Estes activitats la duran a estar moltes hores davant de l'ordinador. Fins que trencarà dràsticament amb l'esclavatge de la pantalla i la portarà cap a una creativitat artística d'experimentació i recerca amb diferents materials: aquarel·la, tintes acríliques i traços cal·ligràfics. La literatura serà una altra de les seues passions: traduccions, relats breus i tallers d'escriptura creativa.

Ersi pertany al col·lectiu artístic matarranyenc Arraïls creat recentment i format per un total de 15 artistes de diferents disciplines. El nom del grup insinua la intenció dels seus membres de fixar-se en el territori –arraïllar-se–. Sobretot quan la major part del col·lectiu són d'altres territoris. Pre-

Ersi Samarà
CARLES SANCHO

cisament esta agrupació va formar-se a partir d'una exposició col·lectiva que va promocionar el Consell Comarcal l'any passat en els tres espais expositius del Matarranya: la Fàbrica de Beseit, el Castell de Vall-de-roures i el Joan Cabré de Calceit. Este any Arraïls, valorant aquella primera experiència col·lectiva, ha fet una altra mostra interdisciplinària de la seua producció artística a l'Antiga Fàbrica Noguera.

Si voleu visitar Beseit trobareu l'Ersi que us mostrarà l'espai artístic que és obert tots els caps de setmana fins l'octubre. A la primavera reobren amb una nova exposició.

U12

Londres i Nova York // Esteve Betrià

L'anterior crònica tenia, evidentment per a mi, com a referència directa –encara que molt remota– el record adolescent –gairebé infantil– de la lectura apressada d'un llibre de Xavier Fàbregas, *Catalans terres enllà* (1967), que descriu com intrèpids aventurers catalans van recórrer en el segle XIX remots països no gaire freqüentats pels viatgers hispans de l'època. Doncs bé, d'alguna manera d'aquesta lectura em ve la curiositat que encara ara em desperten les atzaroses vides dels barcelonins Domènec Badia i Sinibald del Mas, una curiositat emmarcada dins d'un univers imaginatiu adolescent i literari poblat fins llavors per aventurers britànics, francesos i altres europeus del nord enllà, que diria Salvador Espriu. Tanmateix ara el que em ve són els finals –tòpicament cinematogràfics sens dubte, si més per a mi– de dos polítics nostrats: Ramon Cabrera i Grinyó, nascut a Tortosa el 1806 i mort –després de més de vint anys de residència en Anglaterra– el 1877 a Wentworth, a prop de Londres; i Joaquim Maurín i Julià, nascut a Bonansa el 1896 i mort a Nova York el 1973.

Així mateix, la llarga residència anglesa de Ramon Cabrera m'evoca el boirós i inquietador Londres victorià, una època que m'ha arribat fonamentalment a partir de les adaptacions cinematogràfiques de les històries de Sherlock Holmes d'Arthur Conan Doyle, de les de Dràcula de Bram Stoker o les basades en la figura de Jack l'Esbudellador ambientades en la capital vuitcentista de l'Imperi Britànic. I a partir del final anglès

del capitost carlí Cabrera també m'arriba com un enfilall les figures dels polítics liberals catalans Josep Melcior Prat i Solà (1779-1855) –traductor al català del Nou Testament–, Joaquim Villanueva (1757-1837), Vicent Salvà (1786-1849) –editor i discret precursor de la Renaixença– i, sobretot, Antoni Puigblanch, nascut a Mataró el 1775 i mort a Londres el 1840 i destacat precursor de la Renaixença, tots els quals hagueren d'exiliar-se a Gran Bretanya en acabar traumàticament el trienni liberal (1820-1823).

La gran capital transatlàntica anglosaxona, Nova York, és l'escenari dels vint-i-cinc darrers anys del polític ribagorçà Joaquim Maurín perquè des de 1947, després de passar deu anys en les presons franquistes, resideix en aquesta ciutat extremadament cosmopolita, sens dubte ben allunyada del seu poble pirinenc, una ciutat que m'evoca una felicitat retratada en les, aparentment, ensucrades comèdies protagonitzades en les dècades de 1950 i 1960 pels pulcres actors nord-americans Rock Hudson i Doris Day o, ja en la dècada de 1940, per la parella formada pels mestres de la comèdia Spencer Tracy i Katharine Hepburn.

Potser encara sóc lo xiquet que somiava en sales fosques o amb les novel·les de Jules Verne i Emilio Salgari aventures en el misteriós Orient o s'enamorava, amb ingenuïtat infantil, de dues grans ciutats anglosaxones netes, cultes, desvetllades i felices de nord enllà.

Els alcaldes de les quatre capitals catalanes defensen la cultura com a motor econòmic

// REDACCIÓ

Els alcaldes de les quatre capitals catalanes es van reunir per parlar de cultura a finals d'aquest mes. El Teatre Romea de Barcelona va acollir la taula rodona 'Ajuntaments i cultura', que va comptar amb la presència de Xavier Trias, alcalde de Barcelona; Carles Puigdemont, alcalde de Girona; Àngel Ros, alcalde de Lleida, i Josep Fèlix Ballesteros, alcalde de Tarragona. Tots els alcaldes de les capitals catalanes van defensar la cultura com a motor econòmic de les seues ciutats i del país. "Si som més atractius, vincularem cultura amb regeneració de riquesa, que no vol dir mercantilització", va destacar l'alcalde de Girona.

Trias va començar la taula rodona parlant sobre la direcció dels equipaments culturals: "Hem de decidir qui mana als llocs. Qui ha de manar al TNC? La Generalitat. Al Lliure, qui ha de manar? L'Ajuntament de Barcelona. Cadascú s'ha de responsabilitzar de les seues coses. Si l'Estat no aporta els diners que ha d'aportar no té sentit que estigui en alguns patronats.

Com pot ser que l'Estat estigui en un patronat i retiri els diners? Si l'Estat retira els diners, doncs el traiem del Patronat, no el necessitem per res".

Trias va lamentar que s'han pres decisions que afecten greument la cultura com l'augment de l'IVA que és "un desastre". "Tenim greus problemes de manca d'ajuts d'administracions i equipaments necessaris", ha apuntat, al temps que ha assenyalat que la Generalitat redueix despeses en molts centres i l'Estat també d'una forma greu. "Això ens crea una pressió molt difícil a l'Ajuntament de Barcelona", va afegir.

Ros va defensar, per la seua banda, una triple dimensió de la cultura: la individual, la social/identitària i la indústria. L'alcalde de Lleida ha ressaltat que el primer paper dels ajuntaments envers la cultura és l'educa-

Els alcaldes al Romea
LA PAERIA

ció. "Juguem un paper de creadors de consumidors culturals i de possibles vocacions", va afegir. "A les ciutats intermèdies del nostre país hem tingut un rol de protagonisme en el desenvolupament cultural del país".

Per la seua part, Puigdemont va afirmar que s'ha de procurar que el consum cultural done valor als creadors locals i va dir que no s'ha de caure en el provincianisme d'aquí, però tampoc amb el de fora.

NO SOM D'EIXE MÓN

Cisco Beltran, l'alcalde // Francesc Ricart

L'article obituari de Màrio Sasot sobre Cisco Beltran a *Temps de Franja* em va parèixer del tot pertinent i necessari. Un text que també va eixir a *La Vanguardia* del dia 30 de gener. Per tant, ja s'ha dit molta cosa del nostre popular *Camarasa* de Fraga i, tanmateix, jo voldria tornar a fer aquí una remarca de les coses que recollia el bon treball de Sasot.

Beltran va ser l'alcalde de la democràcia. Tothom sabia que només aquell lluitador antifranquista podia ser el primer alcalde de Fraga, un home respectat per tothom per la seua trajectòria antifranquista i la seua integritat. Beltran, cristià, com es presentava arreu, i socialista; per aquest ordre cronològic va participar en la incorporació de la llengua catalana a l'escola des de la Declaració de Mequinensa i va combatre i viure amb dolor la segregació de les parròquies que li comportava deixar de ser allò que havia estat tota la vida, un seglar de la diòcesi de Lleida.

Però sobretot, Beltran va protagonitzar un episodi insòlit: va dimitir el càrrec d'alcalde, abatut per la notícia de la irrupció violenta d'una colla organitzada d'energúmens en un campament habilitat per als temporers. Un acte vandàlic que caldrà estudiar per entendre'n tot el significat, perquè hi havia prou indicis de ser una acció instigada més o menys directament per

l'ambient enrarit pels qui no suportaven les polítiques "claudicans" per l'alcalde Beltran a favor dels immigrants que des de feia molts estius treballaven en la collita de la fruita. Un servidor escrivia en el penúltim número de *Batecs* (1993): "La dimissió descobria una personalitat singular més enllà del límits de Fraga i la comarca. Tothom va reconèixer en el Cisco Beltran una sensibilitat extraordinària, políticament i humanament parlant (...). Tothom va valorar l'actitud i la valentia d'aquest fragatí que honorava el bon nom de la ciutadania, estafeta per uns esdeveniments lamentables: Beltran redimia el seu poble".

Beltran, ja exalcalde, encara va haver de viure un altre episodi de vergonya, el de la segregació de les parròquies catalanes del bisbat de Lleida i també s'hi va rebel·lar participant en l'organització parroquial a favor de la continuïtat mil·lenària, una resposta que no va reeixir i ell sempre se'n va doldre. Com també em consta que va viure els últims anys molt dolgut pel tracte colonial de l'Aragó que rebia Fraga, el Baix Cinca; un tracte colonial concretat en la llengua, però també en el conjunt de les relacions sempre molt descompensades que rebia de l'Administració. Ell reconeixia -en moltes converses- que el camins seguits per la llengua i el bisbat eren d'un fracàs estrepitos.

Una renovació poc probable

// RAMON MUR

La sorprenent renúncia de Benet XVI al pontificat hauria de tenir com a conseqüència una renovació eclesial que és poc probable que es produeixi. No sembla que l'Església Catòlica estigui disposada a emprendre les reformes que necessita en el moment present. El papa, en tot cas, ha apel·lat a la renovació en els seus últims discursos. Els termes en què ho ha fet són poc explícits, embolicats en un llenguatge doctrinal i suposadament espiritual, com sempre passa en els discursos dels prelatos catòlics. Segons el papa, l'Església "cria a tots els seus membres a renovar i a renegar de l'orgull i l'egoisme i viure en l'amor".

Si l'Església desitges afrontar una renovació autèntica de les seves estructures, hauria de triar mandataris més joves, com a primer pas. Només així es podria aconseguir que el nou papa tingués el "vigor" que Ratzinger assegura haver perdut per governar la "barca de Pere". Però un papable "jove" com el cardenal Gianfranco Ravasi té 70 anys. Electors i elegibles menors de 60, amb dret a entrar en el conclave, a penes hi ha algun com el filipí Luis Tagle, que té 55. Un papa que no sigui seixagenari o septuagenari caldria buscar fora del col·legi cardenalici. Una cosa que no s'hauria de descartar amb la mirada posada en la tradició de l'Església i fins i tot en la seva pròpia legislació vigent. El romà pontífex és elegit pels cardenals però aquests, si així ho desitgessin, podrien escollir un simple bisbe, a un sacerdot i fins i tot a un laic.

Que el nou papa sorgeixi de l'exterior del conclave sembla impossible. No obstant això, tampoc seria més sorprenent que la renúncia al pontificat anunciada per Benet XVI el passat 11 de febrer. Tot i estar prevista en el dret canònic, ningú esperava que algun papa fos capaç d'atrevir a exercir tal atribució. I amb la de poder elegir un papa sense Capello cardenalici passa el mateix. Podria passar però, en aquest cas, no cal esperar que passi. Dues sorprenents audàcies en tan curt espai de temps, serien massa tempesta per l'Església.

No obstant això, el 1958 es va arribar a pensar que el conclave havia triat a un Papa que no pertanyia a l'assemblea de cardenals. Des que va saltar al cel del Vaticà la fumata blanca fins que va aparèixer al balcó el nou papa va transcórrer almenys una hora. "És que han triat a Montini i han anat a buscar a Milà", deien els periodistes radiofònics. Però, simplement, passar que cap de les blanquíssimes túniques papals preparades era de la talla de Joan XXIII, baixet i rabassut. Els modistes van haver de treballar contra rellotge. És cert, però, que llavors es va arribar a pensar que el conclave s'havia decantat per un Papa que no era cardenal.

L'Església està governada per consells d'ancians. La mitjana d'edat dels cardenals és molt alta, encara que també la dels bisbes. Els sacerdots catòlics poden ser ordenats als 24 anys, però pocs d'ells són consagrats com prelatos abans de complir els 40. Per enviar a l'Església s'exigeix més edat que en qualsevol institució o entitat civil. Un bisbe de quaranta és un jove. Joan Pau II va nomenar com mitrat de Jaca al sacerdot navarrès, encara que nascut a Tauste, José María Conget Arizaleta, als 63 anys. "Estic molt agraït al sant pare, però també molt sorprès que s'hagi fixat en un capellà de la meua edat", va declarar el nou prelat de la diòcesi de Jaca. I és que a l'Església governa la gent gran.

La veritable renovació de l'Església no només depèn de l'edat del papa. Els catòlics necessiten un altre Concili. Una assemblea universal que faci més horitzontal i participatiu el seu govern, que sigui menys monàrquic i despòtic del que avui és. Que retorni als debats del Concili Vaticà II, interromputs de manera deliberada en els pontificats de Joan Pau II i Benet XVI. Els catòlics han de debatre sobre el paper, encara relegat a segon pla, de la dona a l'Església, sobre el sacerdocí de les dones i el celibat sacerdotal, sobre l'opulència i riquesa de l'Església, sobre els casos de corrupció i pederàstia, que han esquitxat capellans i

Benet XVI

bisbes en diferents parts del món.

L'Església està dominada avui pels moviments neoconservadors com l'Opus Dei, Comunitat i Alliberament, Legionaris de Crist, els Kikos i altres. Aquestes organitzacions frenen tot moviment d'avanç i renovació. Per aconseguir aquesta renovació integral no n'hi ha prou que el nou papa sigui més jove que els seus predecessors. Cal que retorni a l'Església l'esperit aperturista del Concili Vaticà II de fa ja 50 anys. És igual que aquesta recapitulació renovadora la impulsi un papa jove o un papa ancià.

La majoria dels cardenals electors del nou papa en el pròxim conclave van ser designats per al lloc que ocupen per Benet XVI. Tots són, per tant, si més no tan conservadors com ell. Els bisbes i els sacerdots de l'hora present són tots també ultra conservadors. El rector del poble més apartat és de mentalitat deu vegades més retrògrada que la d'un capellà de fa 40 anys. A tots ells els ha sorprès de manera molt negativa la renúncia del papa. Els capellans d'avui no volen audàcies d'aquest estil, prefereixen una seguretat en què acollir la seva alarmant immaduresa.

No obstant això, el papa ha fet un pas d'audàcia que hauria de provocar un terratrèmol d'autèntica renovació en l'Església. No sembla massa probable. Però podria passar.

COMARCA DEL
matarranya

Comarca del Matarranya, un territori, un compromís,
amb la cultura i el patrimoni